

Ekonomika Japonska

História moderného Japonska sa datuje od *Reforiem Meidži* (1868), ktoré znamenali transformáciu Japonska na konštitučnú monarchiu. V rámci reforiem bol centralizovaný systém štátnej správy, bol ustanovený parlament, snem a najvyšší súd. Z ekonomického hľadiska reformy priniesli najmä zavedenie jednotnej japonskej meny Jen, otvorenie Tokijskej burzy, zavedenie verejného systému poštových služieb a iniciovali budovanie infraštruktúry (železnice, cesty, prístavy) a obytných budov, industrializáciu a budovanie armády.

V období medzi dvoma svetovými vojnami sa v dôsledku hospodárskej krízy a populačnej explózie Japonsko militarizuje a snaží sa o rozšírenie územia v Ázii (útok na Čínu). V 2. svetovej vojne Japonsko skončilo na strane porazených mocností, v povojnovom období tu následne dochádza k rozsiahlym demokratickým reformám. Etapy povojnového vývoja Japonska:

1. etapa (50. – 60. roky 20. stor.): *etapa rozvoja ťažkého priemyslu* a rekordnej exportnej expanzie Japonska. Hospodárska politika bola v tomto období zameraná na podporu ekonomického rastu, zavádzanie nových výrobných technológií a na zvyšovanie medzinárodnej konkurencieschopnosti japonského priemyslu. Už v rámci tejto etapy sa Japonsko vyprofilovalo ako jedno z troch svetových ekonomických centier.
2. etapa (70. – 80. roky 20. stor.): *obdobie priemyselnej reštrukturalizácie*. Japonská ekonomika sa v tejto etape preorientovala na odvetvia ľahkého spracovateľského priemyslu. Hospodárska politika v tomto období podporovala uplatňovanie vedecko-technického pokroku v praxi a cielené znižovanie závislosti Japonska na dovoze surovín a energií. Globálna pozícia Japonska sa v tejto etape posilnila – z hľadiska výkonnosti sa dostáva na druhé miesto na svete (japonská ekonomika z hľadiska výkonnosti predbehla Európske centrum vo svetovej ekonomike).
3. etapa (90. roky – súčasnosť): *etapa série recesií a stagnácie* japonskej ekonomiky. Po sérii reforiem v snahe obnoviť vysoké tempá ekonomického rastu a stimulačných makroekonomických opatreniach japonskej vlády sa rozhodujúcim a dlhodobým makroekonomickým problémom Japonska stáva udržateľnosť verejných financií. Japonsko síce zaznamenalo mierny pokrok od roku 2013, podporovaný programom hospodárskej revitalizácie premiéra Shinzo Abeho – tzv. „Tri šípy“ resp. „Abenomics“, zahŕňajúcim menové uvoľňovanie, „flexibilnú“ fiškálnu politiku a štrukturálnu reformu. Avšak veľkým problémom je tu demografický pokles – nízka pôrodnosť a rýchle starnutie populácie, ktoré predstavujú pre japonskú ekonomiku veľkú dlhodobú výzvu. Japonská vláda sa musí v súčasnosti vysporiadať s vyvažovaním úsilia stimulovať ekonomický rast a iniciovať ekonomické reformy a zároveň s potrebou riešiť svoj značný verejný dlh, ktorý predstavuje vyše 237% HDP.

Okrem všeobecne platných pilierov sociálno-ekonomického systému založeného na trhových princípoch (súkromné vlastníctvo, námezdná práca), sa japonská ekonomika vyznačuje niekoľkými špecifikami:

- a) *Osobitosti na trhu kapitálu* – prakticky v celom povojnovom období je pre Japonsko typická vysoká miera tvorby úspor až na úrovni cca jednej tretiny HDP (aktuálne je to cca 28 % HDP). Toto špecifikum japonského kapitálového trhu vytvára potenciál pre vysokú mieru domácich investícií ako aj pre vývoz kapitálu do zahraničia.
- b) *Osobitosti na trhu práce* – pre pracovnú silu v Japonsku je dlhodobo typická vyššia produktivita práce a počas prvých dvoch etáp povojnového vývoja aj dlhšia pracovná doba v porovnaní s inými rozvinutými ekonomikami. Až do 90. rokov priemerná dĺžka pracovnej doby v Japonsku činila 2100 hodín ročne v porovnaní s priemerom 1900 hodín ročne v iných, porovnateľne vyspelých krajinách. Pre mentalitu Japoncov je typický kooperatívny kolektivismus na každej úrovni výkonu práce (pracovné úsilie, podriadenosť individuálnych záujmov záujmu skupiny, firmy, spoločnosti, lojalita a patriotizmus). Prejavmi týchto charakteristík nie sú len lepšie celkové pracovné výsledky, ale aj menej štrajkov a nižšia kriminalita v porovnaní s americkými i európskymi štatistikami. Z inštitucionálneho hľadiska sú na japonskom trhu práce významné tri princípy: princíp celoživotného zamestnania, zásada seniority pri odmeňovaní a povyšovaní, významné postavenie podnikových odborov.
- c) *Osobitosti v organizácii národného hospodárstva* – „keiretsu“ je pre Japonsko typická prevažne odvetvová, v podstate oligopolná organizácia ekonomiky. Na čele odvetví stoja dominantné spoločnosti spojené s mnohými menšími firmami na dodávateľskej i odberateľskej strane. V rámci tohto usporiadania majú významnú pozíciu štátne, resp. verejné spoločnosti a spomedzi nich najmä vládu riadené alebo regulované finančné inštitúcie vrátane Japonskej rozvojovej banky. Riadenie firmy sa považuje za kolektívnu záležitosť a spoluzodpovednosť zamestnancov. Vzťah zamestnancov k firme je pevnejší a trvavejší ako v USA alebo v Európe. V motivácii pre podnikanie dominujú ukazovatele ako objem produkcie, tržieb a dlhodobý úspech oproti kritériu ziskovosti.
- d) *Osobitosti z hľadiska ekonomickej úlohy štátu* – vysoká autorita vlády, typická pre japonskú spoločnosť, sa prejavuje v trhovom prostredí v podobe aktívnych štátnych zásahov, čo sa často zvykne hodnotiť ako príklad štátom regulovaného, resp. riadeného trhového hospodárstva. Ekonomická úloha štátu sa pritom nesústreďuje len na oblasti ako je vzdelávanie, zdravotníctvo, či ochrana životného prostredia, ale aj na udržiavanie konkurenčného prostredia, adaptáciu na vývoj vo svetovej ekonomike a aktívne makroekonomické opatrenia (na princípe politiky stop and go). Štátne investície nesmerujú len do infraštruktúry, ale aj do aktívnych odvetví ekonomiky. Japonská vláda dlhodobo využíva metódu indikatívneho plánovania.

Na rýchlosť a efektívnosť japonského ekonomického rastu a štrukturálne zmeny v japonskej ekonomike kladne pôsobili najmä tieto faktory:

- Selektívne sústredenie na generické technológie využiteľné v mnohých odvetviach (mikroelektronika, informačné technológie, počítačový dizajn, a pod.);
- Preferovanie „ekonomiky pružnosti“ pred „ekonomikou rozsahu“ prostredníctvom zavádzania pružných výrobných systémov (napr. pružný logistický systém Just-in-time, vyvinutý japonskou spoločnosťou Toyota);
- Podpora „ekonomiky agregácie“ prostredníctvom vysoko diverzifikovaných ale vertikálne integrovaných firiem;
- Významný vplyv MITI (Ministry of International Trade and Industry) v oblasti vývoja budúcich priemyselných technológií;
- Intenzívny rozvoj pracovnej sily (vzdelávanie, výchova a výcvik personálu na firemnej úrovni);
- Spoločné prijímanie rizika pri veľkých investičných projektoch (investovanie na báze konzorcií).

Vonkajšie ekonomické vzťahy Japonska:

- Prejavuje sa tu vplyv dvoch významných faktorov – závislosť Japonska na dovoze surovín, sprevádzaná kolísaním ich cien na svetových trhoch a úspešná exportne orientovaná stratégia rozvoja;
- V komoditnej štruktúre zahraničného obchodu Japonska je typická výrazná prevaha priemyselnej produkcie (na začiatku 90. rokov to bolo až 96%) v porovnaní s inými rozvinutými ekonomikami;
- V teritoriálnej štruktúre zahraničného obchodu Japonska je zasa typický vyšší podiel obchodu s rozvojovými krajinami (najmä Ázijský rozvojový región) v porovnaní s inými rozvinutými ekonomikami. Medzi ďalších významných obchodných partnerov patria i USA a krajiny EÚ;
- Japonsko má významné postavenie z hľadiska medzinárodného pohybu kapitálu – ide o jednu z najvýznamnejších krajín čo sa týka čistých vývozov kapitálu. Z teritoriálneho hľadiska prevažuje vývoz kapitálu do USA a potom nasledujú Ázijské rozvojové a novoundustrializované krajiny. Z krajín Latinskej Ameriky smeruje japonský kapitál najmä do Brazílie a Mexika – krajín bohatých na prírodné zdroje;
- Japonsko sa z hľadiska medzinárodnej ekonomickej integrácie angažuje v APEC (Ázijsko-tichomorská hospodárska spolupráca). Za významné činnosti APEC pritom Japonská reprezentácia považuje najmä opatrenia vedúce k liberalizácii obchodu a investícií v Ázii a Tichomorí, zaistenie jednotného postupu členských krajín APEC pri rokovaniach vo WTO (Svetová obchodná organizácia) a vytváranie podmienok pre hospodársku spoluprácu a konzultácie medzi členskými krajinami APEC, ktoré sú na rôznych úrovniach ekonomického rozvoja.